

SELAHADDİN ÜNİVERSİTESİ

DİLLER FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

Edebi Terimler Dersi

**EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ
TÜRK EDEBİYATI / DERS NOTLARI**

İkinci Sınıf

DERSİN HOCASI

SİNAN DLSHAD TAHSİN

ABDAL:Hem Şiir hem de düzyazıda ‘‘dervifŐ’’ anlamına gelen bu sözcük, halk ozanlarının adının baŐına ya da sonuna gelerek onların mahlası olarak da kullanılmıştır (Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal gibi).

AÇIKLAMA:Edebî bir eseri geniŐ okuyucu kitleleri için anlaŐılabılır hale getirmek için yapılan yazılı alıŐmalar.

AÇIKLIK:Bir metinde belirtilmek istenen duygu ve düşüncelerin kolay, anlaşılır, herhangi bir ek yoruma, açıklamaya gerek kalmadan kavranabilir olmasıdır.

AKSİYON:Bir edebi eserde olguların akıŐıdır. rneĒin bir romandaki aksiyon; tanımlama, düşünce ve moral bölümlerinin çıkarılmasından sonra kalan, eserin temasını geliştiren başlıca olay.

ALINTI:ne sürülen bir savı ya da düşünceyi açmak, geliŐtirmek için o sav ya da düŐüncenin ilgili olduĒu alanda tanınmıŐ bir kimsenin sylediĒi bir sözle pekiŐtirme.

ALİTERASYON: Şiir veya nesirde ahenk saĒlamak için, söz başlarında veya ortalarında aynı ünsüzlerin veya aynı hecelerinin tekrarlanması.

ANA DUYGU:Bir düŐünceden çok bir duyguyu dile getirmek, okuyucuya ya da dinleyiciye hissettirmek, onların benliĒinde yaŐatmak amaçlı yazı ya da konuŐmaların ne çıkarmak istediĒi asıl duyguyu anlatır.

ANA FİKİR:Belirli bir konuda yazılmış eserlerin temelini oluşturan ve okuyucuya verilmek istenen asıl düşünce. Bir metindeki en kapsamlı yargı.

ANALİZ: Birbtn parçalarına ayırarak detaylı inceleme. Bir edebi esrin analizi, olayların, kişilerin ve üslupların ayrı ayrı incelenmesi yöntemleriyle

yapılır. Analizden çıkarılan sonuç bir tartışma konusu olursa bu duruma eleştiri denir.

ANLATI:Roman, öykü, oyun, masal gibi türlerde bir olay dizisini yazınsal biçimde anlatma eylemi.

ANLATIM:Duygu ve düşüncelerin sözlü ya da yazılı ifadesi. Edebiyatta daha çok yazılı anlatım için kullanılır. Anlatım genel olarak iki türde yapılır. Biri nesir (düz yazı) diğeri nazım (şiiir).

ARUZ: Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık veya açıklık değerlerine göre, türlü ses kalıplarından oluşan divan şiiiri nazım ölçüsü.

ASALET:Edebi eserlerde terbiye dışı, çirkin, bayağı, müstehcen ve kaba sayılan sözcüklerden kaçınmak.

ÂŞIK:Halk ozanı yada saz şaiiri.

AYAK:Halk şiiirinde kafiye yerine kullanılan terim.

--B --

BAB:Bir edebi eserin düzenlenmesinde, konuların ele alınıp işlenmesine göre ayrıldığı bölümlerden her biri.

BAĞLAM: Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimin tümü; kontekst.

BALAD: Eski Fransız şiiri nazım biçimlerinden biri.

BASİTNAME:Divan edebiyatında yalın Türkçe ile yazılmış gazeller. Bunlara “Türkî-i basit gazel” de denir.

BELÂGAT:Düzgün ve yerinde söz söyleme sanatı. Sözün düzgün, açık, anlaşılır, güzel olmasını, söyleme nedeniyle, söylenene göre düzenlenmesini öğreten bir bilim dalıdır.

BELGESEL ROMAN:Gerçek olaylara, belgelere, araştırma ve incelemeye dayanarak oluşturulan roman türü.

BEND: Bir manzumeyi oluşturan, ikiden çok dizeli parçalardan her birinin adı.

BERCESTE:Öz, güzel, lâtif, ince anlamlı, kolayca hatırlanan, yapısı sağlam dize ya da beyit. Dize için daha çok “mısra-ı berceste” , beyit için de “beyt-i berceste” tanımlamaları kullanılır. Genel anlamda bir şiirdeki en güzel dize ya da beyit de denebilir.

BETİMLEME:Bir varlığı, bir olayı, bir durumu ya da kavramı zihninde canlanacak biçimde anlatma.

BEYİT: Aynı ölçü ile yazılan ve anlamca birbirine bağlı olan iki dizelik şiir bölümü.

BEZM:Sohbet, muhabbet, içki meclisi. Daha çok divan edebiyatında kullanılan mecazi bir kavramdır.

BİÇEM:Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, üslup, tarz, stil.

BİÇİM:Edebiyatta var olan öğelerin birbirine bağlanarak oluşturdukları düzen, şekil.

BİLİMKURGU:Düş ya da kurgu yoluyla oluşturulan; çoğu kez gelecek zamanlarda yer alan günümüzdekinden farklı bilimler ve teknikler kullanan toplum ve insan yaratan yazının türü.

BİLİNÇ AKIMI TEKNİĞİ:Roman, öykü, anlatı gibi kurmaca türlerde insanı, düşüncelerinin dümdüz akışı içinde değil; düşleri, izlemleri, iç dünyası ve bilinçaltıyla yansıtmak için başvurulan yol.

BİYOGRAFI: Bir kişinin yaşamını ve eserlerini, nesnel bir bakışla anlatan eser.

BOZLAK:Halk edebiyatında özel bir besteye söylenen bir ezgi türü, türkü. Konusunu aşiret kavgalarından, kan davalarından, aşk maceralarından alır. Çoklukla Güney ve Orta Anadolu bölgelerinde söylenir. Afşar bozlağı, Urum bozlağı gibi türleri vardır.

CİNAS: Anlamları ayrı, ama söylenişleri yazılışları ya da hem söylenişlerini hem de yazılışları benzer olan sözcüklerin bir arada kullanılması sanatı.

CÖNK:Halk edebiyatının seçkin ürünlerinin yazıldığı defterler, yazma kitaplar. Bir tür antoloji sayılılar ve yazarlarının kim olduğu çoğu zaman bilinmez.

- Ç -

ÇAĞRIŞIM: Sözcüklerin, düşüncelerin, hayallerin aralarında bulunan benzerlik, birlik, yakınlık ya da karşıtlık gibi bağlantılarla birbirlerini anımsatması.

- D -

DADAİZM: T. tzara ve arkadaşlarınınca 20. yy başlarında Fransa'da geliştirilen edebiyat akımı.

DAĞINIKLIK: Söylenenlerin birbirini tutmayıp bütünlükten yoksun olma durumu.

DARB-I MESEL: Meydana gelen bir durumu, olayı bir örnekle anlatmakta kullanılan kalıplaşmış, anlamlı sözler. “Durûb-ı emsâl” diye de adlandırılır.

DESTAN: Toplumların vicdanında derin izler bırakmış bir olayı, özellikle de kahramanlık olaylarını manzum olarak anlatan, en eski edebiyat türü.

DEVİR ya da DEVİR: Tasavvufa göre yaratılış ve sona eriş arasındaki safhaları anlatan sistem. Tasavvufçular bu sistemi bir daireye benzettikleri için bu isim verilmiştir.

DEVİRİKLEME: Sözcüklerin cümle içinde olağan sıralanış biçimlerine uymayan kullanımı.

DEVİRİYE: İnsanın ve evrenin Tanrı’dan gelip tekrar Tanrı’ya dönmesi görüşünü temel alan devir kuramını anlatan şiirlere verilen isim.

DEYİŞ: Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirler. Türkü, destan, koçaklama, güzelleme, taşlama, nefes, koşma, tekerleme türlerinin hepsine deyiş adı verilir. “Deme” sözcüğü de kullanılır. “Deme” daha çok Alevî şairlerin tarikatlarıyla ilgili konuları işleyen şiirlerine kendilerince verilen ad.

DEYİŞME: Halk edebiyatında âşıkların karşılıklı şiir söylemesi. “Atışma” da denir. En az iki âşık kendi kendilerine ya da bilirkişiler ve dinleyiciler karşısında belli kurallar çerçevesinde şiir yarışması yaparlar. Birbirlerini denerler, ustalıklarıyla öne çıkmaya çalışırlar.

DİDAKTİKŞİİR: Öğretici, bilgi verici şiir türü.

DİDAKTİK: Amacı bir şey öğretmek olan eser.

DİPNOT: Yazarın yararlandığı kaynakları ve alıntılarını metnin geçtiği yerlerde belirtmesi.

DİVAN:Divan edebiyatında şairlerin belli bir düzene göre şiirlerinin toplandıkları yapıt.

DİYALOG:İki kişinin karşılıklı konuşmasını tanımlayan Yunanca sözcük. Roman, hikâye, tiyatro gibi türlerde kahramanların karşılıklı konuşmalarının olduğu gibiyazılmasını ifadeeder. En çok dram türünde görülür ve üsluba canlılık katar. Devrik cümleler kullanmaya elverişlidir. Eflatun'un diyalogları ünlüdür.

DİZİN:Genellikle öğretici içerikli yapıtların ve kitapların sonuna koyulan kimi terimleri alfabetik bir düzenle veren ya da gösteren dizelge.

DOLAYLI ANLATIM:Roman, öykü gibi edebiyat türlerinde olayların yazar tarafından anlatılması.

DOLAYSIZ ANLATIM:Söylenenlerin biçimsel değişikliğe uğratılmadan, sözün söylendiği biçimde aktarılması.

DRAM: Hem acıklı hem de gülünç olayları bir arada veren tiyatro türü.

DRAMA:Sahnelenmek için yazılan, olayları oluş hâlinde ve karşıt oluşların çatışmalarıyla geliştirip gösteren yapıt.

DRAMATİK ÖRGÜ:Tiyatro eserlerindeki olay örgüsü.

DRAMATİK ŞİİR:Korkunç bir olayı tiyatro şeklinde anlatan şiir.

DRAMATİK: Dram ile ilgili; çok acıklı, heyecan verici olan. Tiyatroda temsil edilmek üzere yazılan eser.

DURAK:Heceyle yazılan şiirlerde, dizelerin belli yerlerinde durulan kısım.

DÜBEYT:"İki beyit" anlamındadır. Divan edebiyatındaki rubai türünü belirtmek için kullanılır.

DÜZ YAZI ŞİİR (MENSUR ŞİİR): Ölçü, uyak gibi kurallara uymadan, konuşma dilinin havası içinde yazılan bu şiir edebiyatımızda ilk kez 20. yy. başında Halit Ziya Uşaklıgil tarafından denenmiştir.

--E --

EDA: Söz ve yazıdaki ifade şekli, üslup tarzı, anlatış yolu.

EDEB-İ KELÂM: Acı, hoş olmayan, ayıp, çirkin, kaba veya uğursuz sayılan şeyleri kendi adlarını söylemeden başka sözle ifade etmek. Buna “asalet” ve “mümtaziyet” adları da verilir. Edeb-i kelâm bir düşünceyi, bir olayı incelik, asalet ve nezaketle ifade etmek için anlam, kendine ait olmayan kelimeyle karşılanır.

EDEBİYAT-I CEDİDE: Servetifünun dergisi çevresinde oluşan edebî topluluk.

EFSANE: Tarihsel olayları, akıldışı açıklamalarla anlatan masallar, halk hikayeleri.

EGLOG: Çoban şiiri. Birkaç çobanın aşk, kır hayatının güzellikleri üzerine karşılıklı konuşmaları biçiminde yazılır. Latin edebiyatında gelişen bu şiir türü genellikle Batı edebiyatında görülür. Bir olaya dayandığı ve karşılıklı kişileri konu aldığı için küçük bir piyesi andırır. Eglog, Türk edebiyatında kullanılmayan bir türdür.

ELEŞTİRİ: Bir sanat eserinin gerçek değerini belirtmek amacıyla yapılan inceleme. İncelemek suretiyle o eser hakkında değer yargısına varılan yahut sanat ve edebiyat alanında yol gösterici yazı.

ELGAZ: Bilmece anlamına gelen “lügaz” kelimesinin çoğulu.

ELİFNÂME: Genellikle mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin alt alta elif'ten ye'ye kadar alfabetik tarzda devam etmesi ile meydana gelen şiir. Divan ve halk edebiyatımızın ortak mahsulleri arasında yer alır. Dini-tasavvufi ve din dışı konularda örneklerine de rastlanır.

EPIK : Kahramanlık ve yiğitlik konularıyla ilgili olan.

EPIK ŞİİR: Yiğitlik, kahramanlık savaş temalarını işleyen Şiir t¼r¼.

EPIK TIYATRO: Seyirciye toplumsal bilinç kazandırmak, onu uyarmak, çevresindeki yolsuzlukları göstermek amacıyla olan, önc¼lüğ¼nü alman tiyatro yazarı Bertold Brecht'in yaptığı tiyatro t¼r¼.

EPIZOT: Hikâye, roman veya Şiirde ana konuya bağlı ikinci derecede olay; müzikte temaları birbirinden ayıran serbest yazılmış böl¼mler; tiyatrodaki bir aksiyona katılmış ikinci derecede bir aksiyon; Yunan trajedisinin unsurlarını meydana getiren diyaloglu böl¼mlerin her biri. Bu böl¼mler modern tiyatrodaki perde adıyla bilinir.

ETİMOLOJİ: Kelimelerinin hangi kökten geldiğini inceleyen bilim.

EZGİ: Belli bir kurala göre oluşturulan ses dizisi, beste.

--F --

FABL: Kahramanları hayvan, bitki ya da eşya olan; bunların insan gibi konuşturulmasıyla oluşan ders verici yazı. Genelde manzum yazılardır.

FECRİATİ: Ahmet Haşim ve arkadaşlarının 1908'de oluşturduğu edebiyat topluluğu.

FIKRA: Gazete çevresinde gelişen ve günlük sorunlar hakkında, yazarın kişisel görüş ve düş¼ncelerini belirten öğretici metin t¼r¼.

FONTETİK SANATLAR: Ses unsuruna dayanan sanatlar

-G -

GAZEL: Beyit sayısı 5 -15 olan, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle kafiyeli, genellikle lirik konularda yazılan divan Şiiri nazım Şekli.

GİRİZGAH: Kasidelerle, başlangıçtan sonra asıl konuya geçmek için söylenen beyit.

- H -

HAMSE:Beş mesneviden oluşan yapıtlar topluluğu.

HATIRA (ANI): Bir kimsenin kendi başından geçen olayları veya tanık olduğu olay ve olguları; gözlemlerine, izlenimlerine, bilgilerine dayanarak kimi zaman kişisel duygularını ve düşüncelerini de katarak anlattığı yazı türü.

HECE ÖLÇÜSÜ: Dizelerdeki hece sayısının eşitliğine dayanan, halk şiiri ölçüsü olarak bilinen millî ölçümüz.

HİCİV:Bir kişiyi veya toplumsal bozuklukları yerme amacıyla yazılan şiir.

HÜSN-İ TALİL: Bir olguyu gerçek nedeniyle değil de hoşta giden başka bir nedenle açıklama sanatı.

- İ -

İÇ KAFİYE: Bir dizenin içinde fazladan yapılan, nesirdeki karşılığı “seci” olan uyak.

İLAHİ: Allah aşkını, dinî, tasavvufi duyguları konu alan, genellikle 3 -7 dörtlüklerden oluşan, Tekke edebiyatı nazım türüdür.

İMALE:Ölçü gereği aruzda açık heceyi kapalı okuma.

İMGE: Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya. Günlük hayatta yaşanması mümkün olmayan şeyler.

- K -

KAFİYE (UYAK): Dize sonlarında anlam ve görevleri farklı ses benzerliği.

KASİDE: Divan şiirinde genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan, kafiye düzeni gazelle aynı olan beyit sayısı çoğunlukla 33 ile 99 arasında değişen nazım şekli.

KAVUŞTAK: Şarkı ve türkülerde tekrarlanan dize, nakarat.

KIT'A: En az 2, en çok 12 beyitten oluşan, divan şiiri nazım biçimi.

KİNAYE: Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlama gelebilecek şekilde kullanarak yapılan söz sanatı.

KOÇAKLAMA: Yiğitlik, kahramanlık temalarını işleyen koşma türü.

KOŞMA: Dörtlükler halinde ve 11'lik hece ölçüsüyle yazılan; aşk, sevgi, tabiat, kahramanlık, güzellik gibi konuları işleyen; halk edebiyatının yaygın nazım şekillerinden biri.

KOŞUK: İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatındaki aşk, doğa temalarını işleyen şiir türü.

KURMACA : Gerçekleşmediği halde, gerçekleşmiş gibi tasarlanarak yazılan edebî metin.

- L -

LİRİK ŞİİR: Kişinin içten gelen duygularını coşkulu bir dille anlattığı şiir türü.

LİRİK: Duyguların coşkunluğuyla ilgili olan edebî ürünler.

LÜGAZ: Şiir biçiminde oluşturulan bilmece.

- M -

MAHLAS: Kimi şair ve yazarların yapıtlarında kullandıkları takma ad. Özellikle divan edebiyatı şairleri tarafından kullanılmıştır.

MAKALE: Bir sonuca varmak amacıyla herhangi bir konuda bir düşünceyi, görüşü açıklamak, savunmak ya da bilgi vermek için kanıtlara, belgelere dayanılarak yazılan yazı.

MAKTA: Gazel ya da kasidenin son beyti.

MANİ:Çoğunlukla 7'li hece kalıbıyla söylenen, anonim halk edebiyatının en yaygın nazım biçimi.

MANZUM: Şiir biçiminde yazılmış olan.

MASAL:Hayalî olayları anlatan olağanüstü öğelerle bezenmiş, anonim nitelik taşıyan halk edebiyatı ürünü.

MATLA:Gazel ya da kasidenin ilk beyti.

MAZMUN:Belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz ve benzetmeler.

MECAZ:Bir sözcüğün gerçek anlamının dışında kullanılması.

MEDDAH:Geleneksel Türk Tiyatrosu'nda taklitlerle hikayeler anlatan halk sanatçısı. Tek kişilik tiyatro çeşidi.

MENKİBE: Din büyüklerinin, ermiş kişilerin hayatlarını, yaptıkları olağanüstü işleri dile getirip anlatan öykülere verilen ad.

MENSUR ŞİİR: Ölçü ve kafiye kullanılmamış, düz yazı biçiminde yazılmış duygusal yazı.

MENSUR:Düz yazı.

MERSİYE:Bir kişinin ölümünden duyulan acıyı konu edinen divan şiiri nazım türü.

MESNEVİ:Her beytinin dizeleri kendi arasında uyaklı olan, divan şiirinin en uzun nazım şekli.

MISRA (dize) : Manzum metinleri oluşturan satırlardan her biri.

MİTOLOJİ:Tarih öncesine ait efsaneleri, masalları inceleyen bilim.

MİZAHİ:Güldürme amacı güden, gülmece niteliği taşıyan.

MUAMMA:Belli kurallara uyarak bir insan adı çıkacak biçimde düzenlenmiş manzum bilmece.

MUAŞŞER:Divan şiirinde on dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MUHAMMES:Divan şiirinde her bendi beş dizeden oluşan nazım biçimi.

MURABBA: Divan edebiyatında dörder dizelik bentlerle kurulan nazım biçimi.

MUVAZENE (ölçülü, dengeli): Nesirde seci, nazımda kafiye yerindeki sözcüğün yalnız vezin bakımından eşit olması.

MÜBALAĞA (abartma):Anlatıma ahenk katmak için bir şeyi olduğundan fazla veya az gösterme sanatıdır.

MÜLEMMA: Bir şiirin bazı mısraları, bölümleri veya bir mısranın bazı sözcüklerinin değişik dillerde yazılması. Divan edebiyatında Arapça, Farsca, Yunancanın Türkçe ile birlikte kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Tanzimat'tan sonra bu dillere Fransızca da eklenmiştir.

MÜSEBBA: Divan edebiyatında her bendi yedi dizeden oluşan nazım biçimi.

MÜSEDDES: Divan şiirinde altı dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MÜSEMME: Divan şiirinde sekiz dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MÜSTEŞRİK: Doğulu milletlerin tarih, din, dil, edebiyat ve kültürlerini araştırıp inceleyen Batılı bilginler. 'Şarkiyatçı, oryantalist, doğubilimci' kelimeleri de aynı anlamda kullanılır.

MÜSTEZAT: Sözcük anlamı artmış,çoğalmış demektir. Edebiyat terimi olarak gazelin her dizesine, kullanılan aruz ölçüsüne uymak koşuluyla bir kısa dize ekleyerek oluşturulan nazım biçimi anlamında kullanılmaktadır.

-N -

NAAT: Konusu Hz. Muhammed'i övmek, ona yalvarıp ondan şefaah dilemek olan kaside.

NAKARAT: Şiirde bentlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralar. Bu bölüm, anlam bakımından her bendi şiirin ana duygusuna bağlar. Şiirin nakarat bölümlerinde ifade olunan duygu ve düşünce etrafında gelişmesini sağlar. Nakarat, halk şiirinde 'bağlama' veya 'kavuştak' diye bilinir. Sözlü musiki eserlerinde aynı söz ve ezgi ile tekrar edilen bölüm de nakarattır.

NATÜRALİZM:1897'de Fransa'da ortaya çıkan, gözlemle birlikte bilimsel deneyi de uygulayan edebiyat akımı.

NAZİM BİRİMİ: Manzume ve şiirlerde, anlam bütünlüğü gösteren, yapıyı oluşturan, kendi içinde bağımsız dize veya dizeler topluluğu.

NAZİM ŞEKLİ: Mısra sayısı, birim sayısı, kafiye ve ölçü bakımından belli özellikler gösteren manzum yapı.

NAZİM: Belli bir ölçüye ve kafiye düzenine bağlı mısralarla oluşturulan anlatım şekli.

NEFES:Özellikle Bektaşî ozanlarında yazılan, Bektaşî törenlerinde makamlarla okunan, temaları Bektaşî inanışlarını içeren manzumelere verilen ad. Nefes tekke edebiyatının bir nazım türüdür.

NESİP:Kasidede tasvir yapılan bölüm.

NESİR (düz yazı): Duygu, düşünce ve hayallerin dilbilgisi kurallarına uygun cümleler içinde anlatılması şeklindeki edebî eser.

NİNNİ: Ölçü ve uyak yönünden maniye benzeyen, genellikle çocukları uyutmak için özel bir ezgiyle söylenen anonim halk edebiyat ürünü.

-O -

OLAY ÖRGÜSÜ: Okuyucuda veya dinleyicide estetik bir etki uyandırmak amacıyla konuyu oluşturan olayların birbiriyle bağlantısına verilen ad.

OLAY: Öykü, roman, masal, anlatı gibi edebiyat ürünlerinde konuyu geliştiren, boyutlandırıp akışını sağlayan olguların bütünü.

ORHUN YAZITLARI:8. yüzyılda Göktürklerce dikilen ve Türk edebiyatının ilk yazılı belgesi sayılan anıtlar.

ORTA OYUNU: Sahne olarak kabul edilen ve etrafı seyircilerle kuşatılmış bir alanda, belirli bir konu doğrultusunda fakat yazılı bir metne bağlı kalınmaksızın, dekorsuz, suflörsüz ve karşılıklı konuşmaya dayanan halk tiyatrosu.

OTOGRAF: Yazarın kendi el yazısı. Eskiden hatt-ı dest (el yazısı) deyimi kullanılırdı.

OYUN: Sahnede oynanmak amacıyla yazılmış yapıtlara verilen ad.

OZAN: Kopuzla türkü söyleyen en eski Türk şairleri. Osmanlı döneminde halkı şairleri için kullanılırdı. Âşık sözünün karşılığı olduğu gibi meddah anlamını da taşıyordu. Ozanların toplumda önemli yerleri vardı. Beylerin huzurunda, dini törenlerde elindeki kopuzunu çalarak kahramanlık destanları okurlar, halk arasında kıssa söylerlerdi Memluk ordusunun mızıkta takımında ozan denilen çalgıcılar olduğu tarihî kaynaklarda yazar. Selçuklular da da benzer durum görülür.

-Ö-

ÖĞRETİCİ TÜR:Genel bağlamda öğretme, bilgilendirme amacıyla ortaya konan tüm ürünleri adlandırmak için kullanılır.

ÖNDEYİŞ: Bir yazınsal yapıtta ya da tiyatro ürünlerinde asıl konudan önce geçenleri özetleyerek verilen bölüm, prolog.

ÖN SÖZ: Bir yapıtın hangi amaçla, nasıl bir yöntemle hazırlandığını belirtmek için yapıtın baş tarafına yazarın koyduğu kısa yazı.

ÖYKÜ:Gerçek veya gerçeğe uygun olayları, kişi, zaman, mekâna bağlı anlatan kısa yazı, hikaye.

ÖZENTİ: Anlatımda doğallıktan kaçınma, yapmacık olma durumu.

ÖZETLEME: Konuşulanların anlatılanların ya da okunanların ayrıntısız bir biçimde, ana çizgileriyle belirtilmesi işi.

ÖZLEŞTİRME: Türkçenin, yabancı dillerden türlü nedenlerle aldığı yabancı kökenli sözcüklerin yerine Türkçe sözcük bulup bunları yabancı sözcüklerin yerine geçirme işi.

-P -

PANTEİZM: Evrenle Tanrı'nın tek bir şey olduğunu, evrenin tanrıdan tanrının evrenden ayrı bir yönü, ayrı bir varlığı bulunmadığını ileri süren düşünüş biçimi.

PERDE: Tiyatro yapıtlarında, oyunun belli başlı bölümlerine verilen ad.

-R -

REALİZM: 19. yüzyılın ikinci yarısında, romantizme tepki olarak doğan akım, gerçekçilik.

REDİF: Şiirde, kafiyeden sonra gelen, yazılışı ve anlamı aynı olan sözcüklere ya da aynı görevli eklere verilen ad.

RİTİM: Şiirde hecelerin vurgu, uzunluk, yükseklik gibi ses özelliklerinin, durakların düzenli biçimde yinelenmesinden doğan ses uyumu..

ROMAN: Gerçek veya gerçeğe uygun olayları, kişi, zaman, mekâna bağlı anlatan uzun yazılar.

ROMANTİZİM: 18.yüzyılın sonlarında Fransa'da başlayan ve klasisizme tepki olarak ortaya çıkan akım, coşumculuk.

RUBAİ: Aruzun belli kalıplarıyla yazılan, dört dizelik divan şiiri nazım biçimi.

RUZNAME: Tanzimat'tan sonra, "günlük" türünün benzeri eserlere verilen ad.

-S -

SADR: Bir beyitte birinci mısranın ilk parçası ile nesirde cümlenin ilk parçası.

SAGU: Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nda hece ölçüsüyle yazılan halk edebiyatında "ağıt"; divan edebiyatında "mersiye" olarak adlandırılan şiirler.

SAKİ: Su veren, su dağıtan kişi. Divan edebiyatında içki meclisinde şarap sunan kimse anlamında kullanılmıştır.

SANAT: Bir duygunun, bir tasarımın, bir düşünce ya da güzelliğin biçimlendirilip anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü, bu yöntemlerle erişilen yaratıcılık.

SATRANÇ: Saz şairleri tarafından aruzun müfte'ilün kalıbıyla ve musammat gazel şeklinde yazılan şiirler. Musammat beyitlerden oluştuğu için, her mısra kafiyeli iki eşit parçaya bölünür. Bu parçalar alt alta yazıldıklarında dörtlüklerden meydana gelen yeni bir şekli ortaya çıkar. Bu şeklin şeması şöyledir: abab / cccb / dddb...

SAV: Destan Dönemi Türk edebiyatında atasözlerine verilen ad.

SECI: Divan edebiyatı düz yazısında cümlelerin ortasında ve sonunda yapılan kafiye.

SEÇKİN: Edebiyat yapıtlarında seçilen parçaları içeren yapıt.

SEFARETNAME: Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı elçilerin gittikleri yabancı ülkeleri tanıtmak amacıyla o ülkelerde gördüklerini anlattıkları yapıtlara verilen ad.

SELİS: Halk şiiri nazım şekli. Aruzun fe'ilatün fe'ilün kalıbıyla gazel şeklinde yazılır. Murabba, muhammes, müseddes şeklinde yazılmış selisler de rastlanır. Kafiye düzeni "divan, semai ve kalenderi" nazım şekilleri ile aynıdır.

SEMAİ: Hece ölçüsünün genellikle 8'li kalıbıyla; aşk, doğa ve insan sevgisi gibi konularda yazılan âşık edebiyatı nazım şekli. Ayrıca halk edebiyatında aruz ölçüsüyle de yazılan bazı şiirlere de semai denmiştir.

SÖYLEV: Bir topluluğa düşünceler, duygular aşlamak amacıyla söylenen, uzunca coşkulu ve güzel söz, nutuk, hitabe.

-Ş -

ŞAHESER: Nesilden nesle geçen, benzeri yazılamayan yüksek değerdeki edebi eser. Şaheserlerin başlıca özellikleri şöyle sıralanır: Zengin bir kültür birikimi sonucu yazılır, her devrin okuyucusu tarafından aranır, okunur ve takdir edilir, zamanla yayılır, ulusal ve uluslar arası unsurlar içerir, pek çok yabancı dile çevrilir, türünde yazılan yeni eserlere örnek olur.

ŞATHİYE: Tanrı'yla senli benli, onunla söyleşircesine yazılan tasavvuf edebiyatı nazım türü.

-T -

TAÇ BEYTİ: Kasidede şairin adının geçtiği beyit.

TAHMİS: Bir gazelin beyitlerine üçer mısra eklenerek oluşturulan şiir.

TAŞLAMA: Halk edebiyatında bir kişiyi ya da olayı yeren şiir, hiciv.

TEMA: Öğretici veya edebî bir eserin bütününde (özellikle şiirde) işlenen konu, düşünce, kavram, ana duygu.

TEŞBİH-İ BELİĞ: Benzetmenin, yalnızca temel öğeleriyle yapılan söz sanatı, yalın benzetme.

TEZKİRE: Divan edebiyatında biyografi türündeki yapıtlara verilen ad.

TİYATRO: İnsan hayatına ilişkin bir konuyu, bir olayı kurmaca olarak sahnede gösterme, canlandırma ilkesine dayalı sanat dalı.

TRAJEDİ: Acıklı olayları anlatan kısa oyun, ağılatı.

TRAJİK: Trajedi ile ilgili; dehşetli, kaçınılması elde olmayan üzücü olaylarla ilgili; acıma duygusu uyandıracak halde olan.

TULUAT:Yazılı metni olmayan, kararlaştırılmış taslağı; yerine, zamanına göre oyuncular tarafından, sahnede yakıştırılan sözlerle tamamlanan tiyatro türü.

TUYUĞ: Divan şiirine Türklerin kattığı, maniye benzer nazım biçimi.

TÜRKÜ: Belli bir ezgisi olan ve hece ölçüsüyle yazılan anonim halk şiiri nazım şekli.

--Ü--

ÜSLUP (BİÇEM): Bir yazarın kendi özgü anlatış yolu, anlatım biçimi.

--V--

VARSAGI:Bre, Hey gibi ifadeleri içeren, beste ile söylenen âşık edebiyatı nazım şekli.

--Y -

YAN ANLAM: Bir sözcüğün gerçek anlamdan çok uzaklaşmadan kelime grubu veya cümle içinde kazandığı yeni anlam.

YUĞ:İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nda Türkler arasında ölenin ardından yapılan tören.

-Z -

ZİHAF:Aruzda, vezin gereği, kapalı heceyi açık okuma.

ZİHNİYET:Edebiyatta, bir edebi eserde bulunan görüş ve düşünüş biçimini ifade eden kavram.

ZİYADE:Müstezatta kısa mısralara verilen ad.